

Осадчий Ю. І.,
аспірант кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

НЕГАТИВНІ ОБСТАВИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ІНСЦЕНУВАННЯМ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПОДІЇ

NEGATIVE CIRCUMSTANCES IN THE INVESTIGATION OF CRIMES RELATED TO THE STAGED CAR ACCIDENTS

У статті розглядаються особливості оцінки негативних обставин під час розслідування злочинів, пов'язаних з інсценуванням дорожньо-транспортної події, в залежності від злочину, що маскується під інсценованою дорожньо-транспортною подією. Під час збирання та оцінки інформації у випадках виникнення підозри щодо наявності інсценування дорожньо-транспортної події повинні бути використані тактичні засоби, спрямовані на забезпечення фіксації й дослідження об'єктів, процесів, їхніх відображень із метою сприяння встановленню зв'язків між ними і їхніми слідами-відображеннями, що дозволить перевірити якість та надійність джерела одержання інформації, а також імовірність самої інформації. Дії, спрямовані на збір та оцінку інформації під час розслідування злочинів, пов'язаних з інсценуванням дорожньо-транспортної події, повинні попереджувати дії злочинців, спрямовані на знищення, утаювання, маскування або фальсифікацію слідів-доказів, які можуть засвідчити факт вчинення злочину, замаскованого під дорожньо-транспортну подію.

Ключові слова: злочини, пов'язані з інсценуванням дорожньо-транспортної події, збір, оцінка, інформація, слідча ситуація, негативні обставини.

В статье рассматриваются особенности оценки негативных обстоятельств при расследовании преступлений, связанных с инсценировкой дорожно-транспортного происшествия, в зависимости от преступления, которое маскируется под инсценированным дорожно-транспортным происшествием. При сборе и оценке информации в случаях возникновения подозрения о наличии инсценировки дорожно-транспортного происшествия должны быть использованы тактические средства, направленные на обеспечение фиксации и исследования объектов, процессов, их отражений с целью содействия установлению связей между ними и их следами-отражениями, что позволит проверить качество и надежность источника получения информации, а также вероятность самой информации. Действия, направленные на сбор и оценку информации при расследовании преступлений, связанных с инсценировкой дорожно-транспортного происшествия, должны опережать действия преступников, направленные на уничтожение, сокрытие, маскировку или фальсификацию следов-доказательств, которые могут подтвердить факт совершения преступления, замаскированного под дорожно-транспортное происшествие.

Ключевые слова: преступления, связанные с инсценировкой дорожно-транспортного происшествия, сбор, оценка, информация, следственная ситуация, негативные обстоятельства.

The article deals with the features of evaluation of the negative circumstances in investigation of crimes related to the staged car accident, depending on the crime, masked under the staged car accident. In the event of suspicion that there is the staged car accident during collecting and evaluating information, the tactical means should be used, directed to secure and study the objects, processes and their mapping in order to facilitate the establishment of links between them and their traces-reflections that will allow clarifying the quality and reliability of the information's source, as well as the probability of the information itself. Actions, aimed to collect and evaluate the information in the investigation of crimes related to the staged car accident, should prevent the criminals from destroying, concealing, masking or falsifying pieces of evidence that could testify to fact of committing of the crime that was masked under the car accident.

Key words: crimes related to the staged car accident; collection; evaluation; information; investigative situation; negative circumstances.

Постановка проблеми. На сьогодні сучасна злочинна діяльність характеризується системністю, високим рівнем професіоналізму, організованістю, володінням та застосуванням новітніх технологій, обізнаністю тактичними прийомами та методами, які використовують у своїй діяльності правоохоронні органи, а також використанням витончених способів підготовки, вчинення та приховування слідів вчинення злочинів (або здійснення злочинної діяльності). Головною метою при цьому є приховування злочинної діяльності в цілому. Одним із інструментів досягнення такої мети можливо вважати інсценування дорожньо-транспортної події під час вчинення або приховування наслідків вчинення окремих видів злочинів.

Як свідчить аналіз слідчої практики, а також наукових криміналістичних думок, своєрідною озна-

кою інсценування дорожньо-транспортної події вважається наявність так званих «негативних обставин», які залежать від слідчої ситуації, виду злочину, пов'язаного з інсценуванням дорожньо-транспортної події, професійних навичок інсценувальника.

Саме негативні обставини містять у собі протиріччя між механізмом дорожньо-транспортної події, обстановкою вчинення, а також наявними (або відсутніми) слідами, виявленими внаслідок слідчого огляду.

На наш погляд, визначення кола негативних обставин, які виникають під час розслідування окремої категорії злочинів, пов'язаних з інсценуванням дорожньо-транспортної події, сприятиме підвищенню ефективності виявлення фактів вчинення злочинів, замаскованих шляхом інсценування дорожньо-транспортної події.

Актуальність теми дослідження підтверджується відсутністю достатніх наукових досліджень, спрямованих на визначення сутності негативних обставин під час розслідування злочинів, пов'язаних з інсценуванням дорожньо-транспортної події, з урахуванням сучасних умов.

Стан дослідження. Аналіз існуючих точок зору щодо поняття та сутності слідчої ситуації в криміналістиці дає підстави констатувати відсутність єдиного підходу до розуміння означеної категорії.

Серед вітчизняних науковців процесуальні та криміналістичні проблеми розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також використання спеціальних знань досліджували такі вчені, як: П.П. Луцюк (Київ, 2007) [10], П.С. Луцюк (Київ, 2009) [9], В.І. Дячук (Київ, 2010) [7], С.І. Ольховенко (Київ, 2011) [12], А.М. Анохін (Київ, 2013) [1], О.І. Антіпова (Донецьк, 2014) [2], І.І. Колеснік (Харків, 2016) [8].

Загальні особливості протидії розслідуванню дорожньо-транспортних злочинів та криміналістичні методи її подолання дослідили С.М. Ремизов (Москва, 2007) [14] та О.О. Бібіков (Тула, 2005) [4].

Дослідженням сутності та значення негативних обставин у виявленні інсценування як складової частини способу вчинення окремих видів злочинів займалися такі відомі криміналісти, як С.І. Медведєв [11], В.І. Фадєєв [16], В.Ю. Шепітько [17; 18], а також вчені, які вивчали особливості використання злочинцями інсценування як способу приховування факту та слідів вчинення злочинів, а саме: Р.С. Белкін, Є.В. Баранов, А.Г. Броников, В.С. Бурданова, О.М. Васильєв, В.В. Дементьєв, Н.І. Клименко, В.В. Кузнецов, І.М. Лузгін, І.Х. Максудов, С.І. Медведєв, І.Я. Моїсеєнко, Г.М. Мудьюгин, В.А. Овечкін, В.І. Попов, О.Р. Ратинов, А.В. Ушенін та ін.

Однак проведені дослідження стосуються здебільшого загальних проблем теорії та практики розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту без визначення негативних обставин, які можуть виступати ознаками інсценування дорожньо-транспортної події, а також без урахування особливостей їх виявлення та розслідування в залежності від наявних слідчих ситуацій.

Метою та завданням статті є визначення та систематизування негативних обставин, які виникають під час розслідування злочинів, пов'язаних з інсценуванням дорожньо-транспортної події.

Методи та використані матеріали. Задля досягнення мети використовувались такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, як: формально-логічний метод – під час визначення особливостей поведінки інсценувальників дорожньо-транспортної події в залежності від виду злочину, системно-структурний метод – під час систематизації негативних обставин, слідчих ситуацій та напрямів розслідування, статистичний та соціологічний метод – під час вивчення слідчої, судової практики, а також засобів масової інформації.

Висновки наукового дослідження ґрунтуються на результатах аналізу спеціальної літератури з кри-

міналістики, кримінального процесу, кримінології, теорії оперативно-розшукової діяльності, психології тощо.

Викладання основного матеріалу. Ознаки інсценування у криміналістичній літературі називають «хибними слідами», «обставинами симулятивної якості», «негативними обставинами» [3; 6; 11; 13; 15; 19].

Під негативними обставинами у криміналістиці розуміють обставини, які суперечать відповідному поясненню характеру події, не відповідають звичайному положенню речей, якби це пояснення відповідало б дійсності [5].

Як правило, під час розслідування злочинів, пов'язаних з інсценуванням дорожньо-транспортної події, можуть бути наявні негативні обставини, наявність яких може свідчити про інсценування дорожньо-транспортної події з метою вчинення або приховування слідів вчинення відповідного злочину. Саме наявність негативних обставин може слугувати підставою для висунення обґрунтованих версій, а також планування розслідування в цілому.

Аналіз матеріалів практики, вивчення криміналістичної літератури дозволяє виділити негативні обставини, які можуть свідчити про наявність інсценування дорожньо-транспортної події залежно від виду злочину.

Негативні обставини (ознаки), які можуть свідчити про вчинення *вбивств з інсценуванням дорожньо-транспортної події*: невідповідність наявної матеріальної обстановки обстановці, притаманній дорожньо-транспортній події; виявлення на одязі, тілі (учасників дорожньо-транспортної події), автомобілях слідів, не сумісних із механізмом дорожньо-транспортної події; наявність слідів присутності на місці дорожньо-транспортної події нестановлених осіб або транспортних засобів; виявлення інформації про участь потерпілого в конфліктній ситуації, яка передувала дорожньо-транспортній події; професійна діяльність потерпілого (політична, журналістська та ін.); відсутність свідків дорожньо-транспортної події (або, навпаки, їх значна численність та доступність їх встановлення); наявність зацікавлених у смерті потерпілого осіб, які отримали суттєву (матеріальну, політичну та ін.) вигоду; несправність вузлів транспортного засобу як потерпілого, так і інших учасників дорожньо-транспортної події; наявність ушкоджень на транспортних засобах учасників дорожньо-транспортної події, не притаманних ушкодженням за наявною обстановкою; наявність слідів волоку людини, не сумісних із механізмом дорожньо-транспортної події; відсутність відбитку гальмового шляху транспортних засобів – учасників дорожньо-транспортної події, характерного механізму дорожньо-транспортної події і швидкості; неузгодженість свідчень свідків; та ін.

Негативні обставини, які можуть свідчити про вчинення *розбійних нападів, грабежів, крадіжок з інсценуванням дорожньо-транспортної події*: наявність механічного зламування замку (дверей, багажника, капоту, салонного сейфу тощо) транспорт-

ного засобу потерпілого, не притаманного механізму дорожньо-транспортної події; відсутність цінних речей у потерпілих; професійна діяльність потерпілого (наприклад, інкасаторська, охоронна діяльність тощо); наявність безладу в салоні авто потерпілого та поодаль; наявність на місці дорожньо-транспортної події транспортного засобу злочинців та відсутність їх самих; маскуванню злочинцями своєї зовнішності (застосування масок, темного одягу тощо); знищення шляхом підпалу транспортного засобу злочинців (або потерпілих); відсутність відбитку гальмового шляху транспортних засобів – учасників дорожньо-транспортної події, характерного для механізму дорожньо-транспортної події і швидкості транспортних засобів; використання задля підпалу спеціально заготовлених засобів, знаходження яких не притаманно постійному знаходженню у транспортному засобі, та ін.

Негативні обставини, які можуть свідчити про вчинення *шахрайства та вимагання з використанням інсценування дорожньо-транспортної події*: відсутність або невідповідність розташування слідів на дорожньому покритті (вибоїни, подряпини, траси і т. ін.) від виступаючих частин транспортного засобу, які повинні бути у відповідному механізмі дорожньо-транспортної події; відсутність слідів гальмування (юзу або заносу) транспортного засобу, а також слідів ковзання шин під час бічного переміщення транспортного засобу, які вказують на напрямок його руху (останнім часом розповсюджені авто зі встановленою антиблокувальною системою гальм, що ускладнює реєстрацію даного показника, тому що дана система виключає залишення подібних слідів під час гальмування); відсутність слідів осипу ґрунту, які вказують на місце зіткнення транспортних засобів; відсутність на проїжджій частині слідів технологічної рідини, яка витікає з пошкодженого агрегату авто, за наявності їх ушкоджень (наприклад, масла з двигуна та ін.); сліди ушкодження на придорожній насипі, огорожах, деревах, опорах освітлення, які можуть бути видалені на деякій відстані від місця зіткнення і утворені в результаті взаємодії частин, деталей або шин автомобіля із зазначеними об'єктами, та їх невідповідність механізму дорожньо-транспортної події; невідповідність фрагментів деталей, виявлених на дорозі, відповідним деталям автомобілю; відсутність або наявність ушкоджень на тілі учасників дорожньо-транспортної події, не співвідносних із механізмом дорожньо-транспортної події; неодноразова участь окремих учасників дорожньо-транспортної події в подібних конфліктних подіях та ін.

Негативні обставини, які вказують на вчинення *шахрайства з ініціюванням дорожньо-транспортної події, спрямованого на отримання страхових відшкодувань або завищення розміру збитків*: обстановка страхової події кримінального характеру не відповідає обстановці, характерній для цього виду злочинів; страхова подія сталася через невеликий проміжок часу після укладення договору страхування; незадовго до страхової події мала місце «добра-

ховка» об'єкта страхування на більшу суму; договір страхування укладений з ініціативи страховальника, внесок сплачено одноразово і в повному обсязі; під час укладання договору страхування страховальник під різними приводами ухилявся від огляду транспортного засобу страховим агентом; шкоди завдано не транспортному засобу (об'єкта страхування), як каже заявник, а іншому транспортному засобу; подія, про яку заявляє страховальник, відбулося раніше, ніж було укладено договір страхування; страхова подія сталася не в той час, на якому наполягає заявник; час страхової події припадає на день (дні) закінчення дії договору страхування або день сплати останнього страхового внеску; страховальник має серйозні матеріальні проблеми (непогашений кредит, т. ін.); об'єкт страхування знаходиться на зберіганні у знайомих, родичів страховальника; об'єкт страхування зазнав значних змін у бік погіршення його стану (в результаті дорожньо-транспортної події та ін.); після укладення договору страхування і до страхового випадку, заявленого страховальником; об'єкт страхування застрахований у декількох страхових компаніях від одних і тих же ризиків; страховальник раніше неодноразово був «жертвою» страхового випадку; власником застрахованого майна є інша особа, а не страховальник; встановлений факт документальної фальсифікації окремих обставин договору страхування та (або) страхового випадку або факт використання підроблених документів; об'єкт страхування числиться за обліками як викрадений; у наявності факт майбутньої (перед заявленим страховим випадком) конфіскації, вилучення або відчуження застрахованого майна; об'єкта страхування не було в дійсності або не було в місці, вказаному страховальником; свідчення заявника не відповідають матеріальній обстановці на місці події; та ін.

Негативними обставинами, які свідчать про наявність *інсценування дорожньо-транспортної події як способу приховування вчинення злочинів у сфері економічної діяльності*, можуть бути визнані такі: наявність у пошкодженому автомобілі важливих документів, які містять інформацію про економічну діяльність підприємства; наявність інформації про можливість планової або позапланової перевірки суб'єкта господарської діяльності податковими (або іншими контролюючими законність економічної діяльності) органами; використання «старого» авто (або авто, яке відомо, що має технічні проблеми) для перевезення важливих (цінних) документів; відсутність охорони, засобів безпеки в авто під час перевезення важливої для економічної діяльності документації; своєрідна вчасність дорожньо-транспортної події, яка може суттєво вплинути на наявність доказової інформації щодо незаконної економічної діяльності та ін.

У підсумку слід зазначити, що кожна окремо взята з названих негативних обставин не завжди однозначно вказує на інсценування дорожньо-транспортної події, але їх сукупність може вказувати на необхідність висунення і перевірки версії про можливість вчинення одного із зазначених злочинів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анохін А.М. Предмет доказування у кримінальних провадженнях про дорожньо-транспортні пригоди: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2013. 160 с.
2. Антіпова О.І. Предмет та процес доказування під час розслідування кримінальних правопорушень про дорожньо-транспортні пригоди: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2014. 160 с.
3. Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. М., 1964.
4. Бибииков А.А. Противодействие расследованию преступлений, связанных с нарушением правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств, и криминалистические методы его преодоления: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Тула, 2005. 208 с.
5. Винберг А.И., Миньковский Г.М., Толмачев Е.Ф, Следственный осмотр // Криминалистика. М., 1959. С. 237.
6. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое издание, перепечатанное с изд. 1908. М., 2002.
7. Дячук В.І. Використання спеціальних знань під час розслідування дорожньо-транспортних пригод: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 250 с.
8. Колеснік І.І. Методика розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 225 с.
9. Луцюк П.С. Особливості процесуального доказування в ході дослідження дорожньо-транспортних пригод, вчинених в несприятливих умовах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 202 с.
10. Луцюк П.П. Розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації автотранспортних засобів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 223 с.
11. Медведев С.И. Негативные обстоятельства и их использование при расследовании преступлений. Волгоград, 1973. 158 с.
12. Ольховенко С.І. Методика розслідування в небезпеці потерпілого внаслідок дорожньо-транспортної пригоди: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2011. 170 с.
13. Познышев С.Г. Косвенные улики и их значение в расследовании преступлений // Ученые записки ВИЮН. Вып. 2. М., 1942.
14. Ремизов С.М. Противодействие расследованию дорожно-транспортных преступлений и криминалистические методы его преодоления: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2007. 241 с.
15. Сергиевский Н.Д. Немые свидетели (практика осмотра). Вестник полиции. № 1. 1907.
16. Фадеев В.И. Расследование инсценировок преступных событий: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Воронеж, 1998. 191 с.
17. Шепитько В.Ю. Негативные обстоятельства в расследовании преступлений: логикопсихологический подход // Проблеми законності: республ. міжвід. наук. зб. Вип. 50. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2001. С. 145–152.
18. Шепитько В. Ю. Про негативні обставини і фальшиве відображення в розслідуванні злочинів. Слідча практика України. К., 1998. С. 34–41.
19. Якимов И.Н. Осмотр. М., 1935.